

fra deres Mestres hævdvundne Teorier og at Mænd, der fremsatte gode, men revolutionerende Ideer ligefrem vakte Forfærdelse, det faar man særligt et lærerigt Eksempel paa i den lunefulde Skildring af Opdrætsforsøgene for Kvæget, hvor Dyr-læge V. Stribolt ikke alene angriber den én Gang saa urokkelige Lære om „Spejlet“ som et direkte Malketegn, men overhovedet underkaster de Principper, „der nu i en Menneskealder har været ledende for Kvægavlen herhjemme, en sønderlemmende ubarmhertig Kritik“. Og Afsnittet vedrørende Plantedyrkningen giver et udmærket Billede af, hvorledes en Lærers eller Praktikers enkelte tilfældige Forsøg bliver Grundstenen til en stor central Institution, idet der saare idyllisk fortælles om Lærer P. Nielsen i Ørslev ved Skelskør, der ud fra sine første Udbytteforsøg paa Skolelodden ved Ørslev og fra Landhusholdningsselskabets første Hjælp paa 600 Kr. gennem utrætteligt nøjsomt og ihærdigt Arbejde har skabt „den Tillid til Markforsøget og rejst den Tradition, hvorpaa Forsøgsvirksomheden bygger.“

Mads Iversen.

J. M. KEYNES: *The End of Laissez-Faire*. Hogarth Press, London 1926, 54 Sider, Pris 2 sh.

Det foreliggende lille Skrift er udarbejdet paa Grundlag af to Forelæsninger holdt henholdsvis i Oxford og Berlin. Skriftet falder naturligt i 3 Afsnit: En Redegørelse for den historiske og filosofiske Baggrund for Laissez-faire-Teorien, en Kritik af denne og endelig en konstruktiv Del, hvor Forfatteren udtaler sin egen Mening om, i hvilken Udstrækning Staten bør gribe ind.

I det første Afsnit paaviser Forf., hvorledes vidt forskellige, ja, tildels diametralt modsatte filosofiske Skoler i det 18. Aarh. alle konkluderede i laissez-faire. Han paaviser endvidere, at Tidens økonomiske Teorier af det brede Publikum fortolkedes i samme Retning, men søger iøvrigt at frigøre Datidens Økonomer fra Medansvar for Laissez-faire-Teorien.

Paa dette Punkt har Mr. Keynes dog vist nok Uret. Det er i saa Henseende af mindre Betydning, at Forf. kan paavise, at selve Udtrykket laissez-faire hverken findes hos Adam Smith, Malthus eller Ricards. Det afgørende er naturligvis, om disse Forfattere nærrede den Anskuelse, at det bedst mulige økonomiske Resultat for Samfundet som Helhed vilde fremkomme, naar Staten overlod til Individderne frit at forfølge deres privat-

fra deres Mestres hævdvundne Teorier og at Mænd, der fremsatte gode, men revolutionerende Ideer ligefrem vakte Forfærdelse, det faar man særligt et lærerigt Eksempel paa i den lunefulde Skildring af Opdrætsforsøgene for Kvæget, hvor Dyr-læge V. Stribolt ikke alene angriber den én Gang saa urokkelige Lære om „Spejlet“ som et direkte Malketegn, men overhovedet underkaster de Principper, „der nu i en Menneskealder har været ledende for Kvægavlen herhjemme, en sønderlemmende ubarmhertig Kritik“. Og Afsnittet vedrørende Plantedyrkningen giver et udmærket Billede af, hvorledes en Lærers eller Praktikers enkelte tilfældige Forsøg bliver Grundstenen til en stor central Institution, idet der saare idyllisk fortælles om Lærer P. Nielsen i Ørslev ved Skelskør, der ud fra sine første Udbytteforsøg paa Skolelodden ved Ørslev og fra Landhusholdningsselskabets første Hjælp paa 600 Kr. gennem utrætteligt nøjsomt og ihærdigt Arbejde har skabt „den Tillid til Markforsøget og rejst den Tradition, hvorpaa Forsøgsvirksomheden bygger.“

Mads Iversen.

J. M. KEYNES: *The End of Laissez-Faire*. Hogarth Press, London 1926, 54 Sider, Pris 2 sh.

Det foreliggende lille Skrift er udarbejdet paa Grundlag af to Forelæsninger holdt henholdsvis i Oxford og Berlin. Skriftet falder naturligt i 3 Afsnit: En Redegørelse for den historiske og filosofiske Baggrund for Laissez-faire-Teorien, en Kritik af denne og endelig en konstruktiv Del, hvor Forfatteren udtaler sin egen Mening om, i hvilken Udstrækning Staten bør gribe ind.

I det første Afsnit paaviser Forf., hvorledes vidt forskellige, ja, tildels diametralt modsatte filosofiske Skoler i det 18. Aarh. alle konkluderede i laissez-faire. Han paaviser endvidere, at Tidens økonomiske Teorier af det brede Publikum fortolkedes i samme Retning, men søger iøvrigt at frigøre Datidens Økonomer fra Medansvar for Laissez-faire-Teorien.

Paa dette Punkt har Mr. Keynes dog vist nok Uret. Det er i saa Henseende af mindre Betydning, at Forf. kan paavise, at selve Udtrykket laissez-faire hverken findes hos Adam Smith, Malthus eller Ricards. Det afgørende er naturligvis, om disse Forfattere nærrede den Anskuelse, at det bedst mulige økonomiske Resultat for Samfundet som Helhed vilde fremkomme, naar Staten overlod til Individderne frit at forfølge deres privat-

økonomiske Interesser. Og dette maa vist nok siges at være Tilfældet.

Mr. Keynes nævner ganske vist den altfor ofte fremdragne Kendsgerning, at Adam Smith priste den engelske Navigationsakt som en af de viseste Handlinger, en Regering nogensinde havde øvet. Men for det første siger Smith udtrykkeligt, at denne saa prisværdige Forordning var til økonomisk Skade for England, men tilføjer at Nationens Sikkerhed maatte gaa forud for det økonomiske. Dernæst er det værd at lægge Mærke til, at i det Kapitel, Wealth of Nations IV Bogs 2det Kapitel, hvor Smith siger de berømte Ord om Navigationsakten, fremsætter han saa bestikkende Argumenter mod Statens Indgriben i det økonomiske Liv, at de vilde være istand til at overbevise de fleste den Dag i Dag, om man læste dem.

Det vil saaledes næppe lykkes at redde Adam Smith paa dette Punkt, og dette gælder formentlig ogsaa Ricards. Disse Forfatteres teoretiske System er saaledes opbygget, at laissez-faire følgerigtigt frembyder sig som den rigtige Politik, saa længe man kun har Samfundets økonomiske Vel for Øje.

Hvad nu Mr. Keynes Kritik of Laissez-faire-Teorien angaar, da kunde man have ønsket denne noget mere dybtgaaende. Forf. karakteriserer denne Teori ved et Eksempel fra Giraffernes Verden. Det hedder saaledes S. 30:

„ . . . if only we leave the giraffes to themselves 1) the maximum quantity of leaves will be cropped because the giraffes with the longest neck will, by dint of starving out the others, get nearest to the trees; 2) each giraffe will make for the leaves which he finds most succulent amongst those in reach; and 3) the giraffes whose relish for a given leaf is greatest will crane most to reach it. In this way more and juicier leaves will be swallowed, and each individual leaf will reach the throat which thinks it deserves most effort.“

Selv om enkelte Led i dette Billede er ret karakteristiske for Laissez-faire-Teorien, halter Sammenligningen dog paa afgørende Punkter. For det første vil den Omstændighed, at nogle Giraffer har længere Hals end andre jo ikke føre til, at Resten udsultes, men snarest det modsatte. De langhalsede vil jo kunne tage Blade, som ellers overhovedet ikke vilde blive benyttede, og de korthalsede Giraffer vil da kunne faa mere Føde, end om de alle var korthalsede, men dernæst — og det er det afgørende — er der en meget væsentlig Forskel paa Giraffernes og Menneskenes Samfund: Girafferne lever som Parasitter paa Naturen; de maa nøjes med den Føde, der forefindes,

medens Menneskene ved deres Arbejde kan forøge Eksistensmidlerne. De menneskelige Individder, der er bedre udstyrede fra Naturens Side end andre, kan derfor forbruge mere end de mindre vel udstyrede uden at dette behøver at ske paa andres Bekostning, idet der er Mulighed for, at de producerer saa meget mere end andre, som de forbruger. Mr. Keynes Kritik, som bygger paa dette Giraffebillede, rammer derfor ikke rigtigt i Centrum.

Heller ikke Bogens konstruktive Del udmærker sig ved overbevisende Argumenter. Det kan være rigtigt nok, hvad Mr. Keynes begynder med at sige, nemlig at man ikke kan afgøre Spørgsmaalet om Statens Indgriben paa rent abstrakt Basis, men man maa til enhver Tid tage de konkrete Forhold i Betragtning. Man venter derfor ogsaa med Spænding paa, hvad Forf. har at sige om dette Spørgsmaal under Hensyn til de faktiske Forhold for Tiden.

Man bliver imidlertid her noget skuffet. De Opgaver, Mr. Keynes tildeler Staten, er for det første ikke mange, og for det andet er et Par af dem meget tvivlsomme. Der er særlig 3 Opgaver, Forf. giver Staten: 1) Kontrol over Pengevæsenet for at sikre dets Stabilitet, 2) Regulering af Opsparingen og Investering af Kapital og endelig 3) Regulering af Befolkningens Størrelse.

Hvad det første Punkt angaar, da er sikkert alle enige om, at her foreligger en Statsopgave, men selv her er det et Spørgsmaal, om det ikke er mere hensigtsmæssigt, at Staten tvinger andre til at gøre det, som det har vist sig, at den selv vanskeligt formaar. Om de andre to Punkter vil der næppe kunne opnaas Enighed. Det maa naturligvis indrømmes, at det er af den allerstørste samfundsmæssige Betydning, hvor meget der opspares, og hvad det opsparede bruges til, men tør man antage, at noget Statsorgan, vi kender eller kan forestille os, kan tage nogen fornuftig Beslutning herom, og i bekræftende Fald, hvad vil Følgen blive af, at en saadan Beslutning tvinges igennem?

Endnu mere kildent er vel Befolkningsspørgsmaalet. Er et Raad af vise Mænd kommet til det Resultat, at Befolkningen bør være af en given Størrelse, hvorledes og ved hvilke Midler vil man da føre en Beslutning herom ud i Livet?

I Forbindelse med disse to Forslag kan man ikke lade være at tænke paa følgende Bemærkninger fra det ovennævnte Kapitel i *Wealth of Nations*:

„The statesman, who should attempt to direct private

people in what manner they ought to employ their capitals, would not only load himself with a most unnecessary attention, but assume an authority which could safely be trusted, not only to no single person, but to no council or senate whatever, and which would no where be so dangerous as in the hands of a man who had folly and presumption enough to fancy himself fit to exercise it."

Hvad nu dette Skrift som Helhed angaar, da spørger man sig selv, hvorfor Mr. Keynes egentlig har villet offentliggøre disse to Forelæsninger. Man faar nærmest Indtrykket af, at Forf. har villet ramme en forsvarlig Pæl igennem Laissez-faire-Spøgelset.

Noget saadant er imidlertid ikke stærkt paakrævet, efter som uhyre faa Mennesker i vor Tid bekender sig til laissez-faire — Tendensen gaar og har længe med Stormskridt gaet i modsat Retning. Langt mere paakrævet synes det at være at undersøge, hvilke Forudsætninger de klassiske Forfattere byggede paa, og i hvilken Udstrækning deres Resultater holder Stik i vore Dage, men til Løsningen af denne Opgave giver den foreliggende Bog kun ringe Bidrag,

Fejlen ved det foreliggende Skrift er vel tørst og fremmest, at Forf. kritiserer Laissez-faire-Mændene ud fra ganske andre Forudsætninger end disse gjorde. For det første hævdede de, at det bedste rent økonomiske Resultat vilde fremkomme ved at overlade Individderne frit at forfølge deres egen Interesse, og dernæst gik de ud fra, at Velfærd er noget subjektivt, som kun den enkelte kender for sit eget vedkommende. Prof. Keynes og i det hele moderne Tankegang gaar i Tilknytning til ældre Tidens Ideer ud fra, at Velfærd kan autoritativt fastsættes, og i dette Fald bliver der selvsagt Plads for vidtgaende Statsindgreb for at paatvinge Individderne denne Velfærd.

At denne Betragtning er rigtig ses bl. a. deraf, at Forf. i Bogens 5 Kapitel siger, at det brændende Spørgsmaal for Tiden ikke er af økonomisk, men af moralsk Art og lidt senere, at hvad det kommer an paa er ikke det økonomiske Resultat, men „a satisfactory way of life“.

Alt dette har Mr. Keynes maaske Ret i, men det forekommer ganske vist mig, at det under disse Omstændigheder falder udenfor Økonomernes Fagomraade at udtale sig om Grænserne for Statens Indgreb, og at Mr. Keynes ikke har Ret, naar han et andet Sted i Bogen siger: „Perhaps the chief task of Economists at this hour is to distinguish afresh the Agenda of Government from the Non-Agenda.“

Jørgen Pedersen.